



Περιβαλλοντικό Ενδιαφέρον, Ανθρώπινη Συμπεριφορά και Συμμετοχή σε Υπαίθριες Δραστηριότητες Αναψυχής

Αγλαΐα Ζαφειρούδη & Αντώνης Χατζηγεωργιάδης

Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,

Περίληψη

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα του πλανήτη ώθησαν πολλούς ερευνητές στη μελέτη της αλλαγής των βασικών ανθρώπινων αρχών, αξιών, στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στη φύση και την προστασία της (Dunlap & Van Liere, 2008; Ewert, Place, & Sibthorp, 2005; Kaplan, 2000; Trobe & Acott, 2000; Zelezny, & Schultz, 2000). Στόχος της παρούσης ανασκοπικής μελέτης ήταν η διερεύνηση: α) των εννοιών 'του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος' και 'της περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς', ως ανθρώπινες αξίες, β) της μεταβολής αυτών μέσα από την επαφή του ανθρώπου με τη φύση και τη συμμετοχή του σε προγράμματα υπαίθριων δραστηριοτήτων και γ) της ενεργοποίησης των ατόμων με ανάπτυξη δεξιοτήτων για την προστασία του περιβάλλοντος. Γενικότερα στη βιβλιογραφία, οι περισσότερες σχετικές μελέτες χρησιμοποίησαν ως δείγμα, απλούς κατοίκους μιας περιοχής, φοιτητές ή μαθητές που εμπλέκονταν σε δραστηριότητες στη φύση. Επιπλέον, έχει μελετηθεί η συμμετοχή ατόμων σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για να βρεθεί πότε και κατά πόσο εκδηλώνουν θετική περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά (Blake 2001; Kaiser, 1998; Kaiser, & Biel, 2000; La Trobe & Acott, 2000; McGuire, 1992). Τα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών δείχνουν ότι η συμμετοχή ατόμων σε δραστηριότητες στη φύση επιδρά θετικά στις παραπάνω αναφερόμενες ανθρώπινες αξίες, επηρεάζοντας τη στάση και τη συμπεριφορά των ατόμων. Σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση, παίζει ο τύπος της υπαίθριας δραστηριότητας που εμπλέκεται το άτομο, ενώ η τοποθεσία υλοποίησής της πιθανά να ενισχύει την ανάπτυξη μιας γενικά περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς. Συμπερασματικά, η προσθήκη υπαίθριων κινητικών δραστηριοτήτων σε περιβαλλοντικά προγράμματα που υλοποιούνται από διάφορες οργανώσεις και φορείς, αποτελεί πρόταση για μελλοντική ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος.

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντικά προβλήματα, περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά, δραστηριότητες στη φύση, υπαίθρια αναψυχή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φυσικό περιβάλλον προκαλεί το παγκόσμιο ενδιαφέρον των ανθρώπων από τη δεκαετία του 1970 (Cottrell & Graefe, 1997). Έγινε το κυρίαρχο θέμα στη δεκαετία του '90 (Shetzer, Stackman, & Moore, 1991), ενώ σήμερα μαζί με την οικονομική και ενεργειακή κρίση αποτελούν το μεγαλύτερο πρόβλημα των ισχυρών του πλανήτη (Βήμα, 2009). Τα περιβαλλοντικά προβλήματα υπήρξαν και συνεχίζουν να αποτελούν ένα σπουδαίο ζήτημα παγκόσμιας σημασίας. Η υπερβολική ανάπτυξη της βιομηχανίας, της τεχνολογίας, ο υπερπληθυσμός, η υπερκατανάλωση και η πίεση για ολοένα και μεγαλύτερη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της γης, είναι οι βασικότερες αιτίες δημιουργίας μεγάλων περιβαλλοντικών προβλημάτων (Καλαϊτζίδης & Ουζούνης, 2000). Κύριος υπεύθυνος αποδεικνύεται ο άνθρωπος και η συμπεριφορά του (Maloney & Ward, 1973). Η αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη, οι κλιματικές αλλαγές, η τρύπα του όζοντος, η υπεραλίευση, τα τοξικά απόβλητα, η μόλυνση του αέρα και των πόσιμων υδάτων, τα μεταλλαγμένα τρόφιμα, οι διοξίνες και τα τοξικά χημικά αποτελούν τους κυριότερους κινδύνους του φυσικού περιβάλλοντος σήμερα (Oskamp, 2000). Όπως με οποιοδήποτε πρόβλημα, ο τρόπος που ένα άτομο προσεγγίζει τη λύση ή μη λύση του, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, από τον τρόπο και την ένταση που γίνεται αντιληπτό (Kaplan, 2000).

Πολλοί ερευνητές ασχολούνται με τις αλλαγές στις βασικές ανθρώπινες αρχές, αξίες, στάσεις και συμπεριφορές του ανθρώπου απέναντι στη φύση (Ewert, Place, & Sibthorp, 2005; Kaplan, 2000; Trobe & Acott, 2000; Zelezny, 2000). Με τη συνεχή ενασχόλησή τους, οι επιστήμονες έκαναν το ζήτημα της αποδοχής μιας γενικότερης περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς, σημαντική πρόκληση. Στη προσπάθεια των μελετητών να βρουν παράγοντες που ενισχύουν θετικά την περιβαλλοντική συμπεριφορά, ο Jackson (1987) υποστήριξε ότι προγράμματα με δραστηριότητες που γίνονται στη φύση, δυναμώνουν το αίσθημα του συμμετέχοντα για μια υπεύθυνη στάση και συμπεριφορά απέναντι στο περιβάλλον. Η ενασχόληση με περιβαλλοντικά θέματα, μέσα από τη συμμετοχή σε υπαίθριες δραστηριότητες αναψυχής, αυξάνεται, ενώ επιπλέον ενισχύονται με θετικό τρόπο, η περιβαλλοντική συναίσθηση / αντίληψη και οι στάσεις των ατόμων που συμμετέχουν σε παρόμοια προγράμματα (Tarrant & Green, 1999). Βασισμένοι στα παραπάνω, αρκετοί ερευνητές δημιούργησαν δείκτες καταγραφής της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς (Hines, 1985; Hungerford & Volk, 1990).

Δείκτες συμπεριφοράς και σχετικές θεωρίες

Η περιβαλλοντική δραστηριοποίηση και η συμπεριφορά ατόμων που συμμετέχουν σε δράσεις αναψυχής, διερευνώνται στη βιβλιογραφία, από δείκτες περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς σε σχέση με μοντέλα και θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας.

α) Περιβαλλοντικό ενδιαφέρον (environmental concern)

Το 'περιβαλλοντικό ενδιαφέρον' ορίστηκε σαν εκτίμηση μιας στάσης προς ένα γεγονός, είτε μιας προσωπικής συμπεριφοράς ενός ατόμου, είτε μιας συμπεριφοράς άλλων με συνέπειες προς το περιβάλλον (Takala, 1991). Το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον αναφέρεται στις παραπάνω περιπτώσεις ως μια συγκεκριμένη στάση που καθορίζει απευθείας τη συμπεριφορά ή πιο ευρύτερα ως ένας γενικός προσανατολισμός στάσεων και αξιών.

Σχετικά με το ‘περιβαλλοντικό ενδιαφέρον’ ο Stern (1992) όρισε τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες εννοιολογικού προσανατολισμού. Στη πρώτη κατηγορία ο Stern (1992) διατύπωσε την άποψη ότι το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον είναι μια λειτουργία με πιο βαθιά αιτία, όπως τα θρησκευτικά πιστεύω ή οι υλικές αξίες. Στη δεύτερη κατηγορία, το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον δένεται με τον ανθρωποκεντρικό αλτρουισμό, όπου οι άνθρωποι δείχνουν ενδιαφέρον για την ποιότητα του περιβάλλοντος, κυρίως γιατί πιστεύουν ότι η καταστροφή του απειλεί την υγεία τους. Συνεπώς, το ενδιαφέρον δεν εστιάζεται στην απειλή για το ίδιο το περιβάλλον, αλλά στην καλή ζωή των ανθρώπων (Black, Stern, & Elworth, 1985; Hopper & Nielsen, 1991; Van Liere & Dunlap, 1981). Σύμφωνα με την τρίτη κατηγορία, το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον εκφράζει ατομικό ενδιαφέρον. Οι Baldassare και Katz (1992) βρήκαν ότι οι αντιλαμβανόμενες προσωπικές απειλές που προκαλούνται από παρακμή του περιβάλλοντος παίζουν σπουδαίο ρόλο στην περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά. Στην τέταρτη κατηγορία, το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον παρουσιάζεται σαν συνδυασμός των ανωτέρω εννοιών, εκφράζοντας ένα νέο τρόπο σκέψης (Dunlap & Van Liere, 1978).

Πιο πρόσφατα, οι Gardner και Stern (1996) παρατήρησαν μια βαθμιαία μεταβολή μεταξύ των ατόμων που ανήκαν στη δεύτερη και τρίτη κατηγορία του προσανατολισμού των αξιών, απέναντι στο τι αναγνώριζαν ως οικο-κεντρικό προσανατολισμό αξιών, που είναι παρόμοιο με την άποψη των Dunlap και Van Liere (1978). Ο προσανατολισμός προς οικο-κεντρικές αξίες σημαίνει ότι ένα άτομο ενδιαφέρεται και ανησυχεί για το οικοσύστημα, ιδιοτελώς, για το δικό του καλό. Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι οι Stern και Dietz (1994) και οι Stern και οι συνεργάτες (1995) απέτυχαν στην προσπάθειά τους να αποδείξουν ότι οι οικο-κεντρικές αξίες διέφεραν από τις αξίες του ανθρωποκεντρικού αλτρουισμού.

Συνοπτικά, σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση της έννοιας του ‘περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος’, ξεχωρίζουν τρεις κατηγορίες αξιών με διαφορετική εννοιολογική προσέγγιση αναφορικά του ανθρώπου: α) απέναντι στον ίδιο τον εαυτό, β) απέναντι στους άλλους ανθρώπους και γ) απέναντι στη βιόσφαιρα. Κάθε ένα από αυτά ξεχωριστά μπορεί να επηρεάσει την πρόθεση συμπεριφοράς ενός ατόμου απέναντι στο περιβάλλον (Schultz, 2001; Stern, Dietz, Kalof, & Guagnano, 1995).

Το ‘περιβαλλοντικό ενδιαφέρον’ ως στάση, έχει διερευνηθεί μέσω της σύγχρονης θεωρίας των στάσεων (Bagozzi & Warshaw, 1990; Bagozzi, 1993; Netemeyer, Burton, & Johnston, 1991) όπου γίνεται ένας διαχωρισμός μεταξύ στάσεων, πρόθεσης και συμπεριφοράς. Η θεωρία ξεκίνησε από τους Fishbein και Ajzen (1975) ως η θεωρία της αιτιολογημένης πράξης (reasoned action) και αργότερα ανανεώθηκε και επεκτάθηκε ως η θεωρία της σχεδιασμένης συμπεριφοράς (planned behavior, Ajzen & Driver, 1991). Οι στάσεις, καθορίζονται μέσα από τη δύναμη των πιστεύω σχετικά με τις συνέπειες της συμπεριφοράς και την εκτίμηση αυτών των συνεπειών. Σε αυτήν την εκτίμηση, οι αξίες παίζουν έναν επί πλέον σημαντικό ρόλο. Στη θεωρία της σχεδιασμένης συμπεριφοράς, η πρόθεση είναι μια άμεση αιτία για συμπεριφορά. Η πρόθεση εξαρτάται από μια θετική ή αρνητική στάση απέναντι στη συμπεριφορά, μια υποκειμενική νόρμα στην πραγμάτωση της συμπεριφοράς και τον αντιλαμβανόμενο έλεγχο πάνω στη συμπεριφορά.

β) Περιβαλλοντικά Υπεύθυνη Συμπεριφορά (environmentally responsible behavior)

Η ‘Περιβαλλοντικά Υπεύθυνη Συμπεριφορά’ ορίστηκε ως η αίσθηση της υποχρέωσης ή του καθήκοντος ενός ατόμου, να λάβει μέτρα απέναντι στην καταστροφή του περιβάλλοντος γενικά ή σε συγκεκριμένα περιβαλλοντικά προβλήματα (Fransson & Garling, 1999). Οι Dunlap και Van Liere (1978) υποστήριζαν ένα δυνατό συσχετισμό μεταξύ περιβαλλοντικής υπευθυνότητας και συμπεριφοράς ενώ σε μετα- ανάλυση των ερευνών τους, οι Hines και συνεργάτες (1986) έδειξαν ότι τα άτομα που παρουσίαζαν μια περιβαλλοντική υπευθυνότητα, συχνά συμπεριφέρονταν πιο υπεύθυνα περιβαλλοντικά από εκείνους που δεν παρουσίαζαν περιβαλλοντική υπευθυνότητα.

Σύμφωνα με το μοντέλο του Hines και των συνεργατών του (1986) η πρόθεση είναι ο παράγοντας που σχετίζεται πιο στενά με την ‘περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά’. Στηριζόμενοι στη θεωρία της σχεδιασμένης συμπεριφοράς (Ajzen, 1991, Ajzen & Fishbein 1977) υποστηρίζουν ότι η πρόθεση σχετίζεται με τη γνώση, τη δεξιότητα και την προσωπικότητα του ατόμου. Η γνώση χωρίζεται σε δυο συστατικά: α) τη γνώση του υπάρχοντος προβλήματος και β) τη γνώση των στρατηγικών συμπεριφοράς και των επιδράσεών τους. Η δεξιότητα αναφέρεται στην ικανότητα να εφαρμοστούν οι γνώσεις και δεν επαρκεί από μόνη της για την ανάπτυξη κατάλληλης συμπεριφοράς. Το κάθε άτομο θα πρέπει επίσης να νιώθει την επιθυμία να πράξει το σωστό. Αυτή η επιθυμία επηρεάζεται από την αίσθηση ελέγχου, τις στάσεις και την ατομική υπευθυνότητα. Δηλαδή, εάν ένα άτομο έχει την απαραίτητη δεξιότητα, αίσθηση ελέγχου, θετικές στάσεις απέναντι στο περιβάλλον, καθώς και προσωπική υπευθυνότητα, είναι πολύ πιθανό να παρουσιάσει μια περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά. Σε αυτό το μοντέλο διάφοροι περιστασιακοί παράγοντες επηρεάζουν την περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά, όπως κοινωνικά εμπόδια, κοινωνική πίεση, δυνατότητες επιλογής εναλλακτικών τρόπων δράσης, (Olandar & Thøgersen, 1995).

Το μοντέλο των Stern και Oskamp (1987), παρουσιάζει τη διαδικασία μέσα από την οποία οι αλτρουιστικές κοινωνικές νόρμες επηρεάζουν τη συμπεριφορά. Το παραπάνω μοντέλο αποτελεί μια άμεση εφαρμογή της θεωρίας της αλτρουιστικής συμπεριφοράς (norm – activation, Schwartz, 1977), όπου η βασική του θέση είναι ότι ηθικές και προσωπικές νόρμες καθορίζουν άμεσα την κοινωνική συμπεριφορά (Fransson & Garling, 1999). Ακόμη, ο Schwartz (1977) κατέγραψε τις ηθικές νόρμες σαν συναισθήματα ισχυρού ηθικού καθήκοντος που αισθάνονται οι άνθρωποι, ώστε να παρουσιάσουν μια συγκεκριμένη κοινωνική συμπεριφορά. Πολλές έρευνες που χρησιμοποίησαν τις ηθικές νόρμες εξήγησαν τη συνεισφορά τους στην εμφάνιση περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, σχετικά με την ανακύκλωση (Guagnano, Stern, & Dietz, 1995), την ενεργειακή προστασία (Black, Stern, & Elworth, 1985) και τις οικολογικές αγορές (Thøgersen, 1999).

Επιπλέον, δύο ακόμα μοντέλα έχουν χρησιμοποιηθεί για την ερμηνεία της περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς. Οι Fransson και Garling, (1999) υποστηρίζουν ότι πολλές ανθρώπινες καθημερινές συμπεριφορές με αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλον, αποτελούν συνήθειες. Σε συνέχεια των παραπάνω, οι Dahlstrand και Bield (1997) διαμορφώσαν ένα μοντέλο, διευκρινίζοντας τον τρόπο με τον οποίο μια παγιωμένη συμπεριφορά (συνήθεια) αλλάζει σε μια νέα, περιβαλλοντικά φιλική συμπεριφορά και πώς η νέα αυτή συμπεριφορά γίνεται συνήθεια. Παρόμοιο εννοιολογικά θέμα, μελέτησαν οι ερευνητές Sivek και

Hungerford (1990), εισάγοντας την έννοια 'Γενική Περιβαλλοντικά Υπεύθυνη Συμπεριφορά' (General Responsible Environmental Behavior). Η νέα έννοια εκφράζει τις πράξεις ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων που έχουν σαν σκοπό να προστατεύσουν το περιβάλλον σε γενική καθημερινή βάση, όπως αποτελεί η διαδικασία της ανακύκλωσης.

Το αντικείμενο της Υπαίθριας Αναψυχής

Η υπαίθρια αναψυχή περιλαμβάνει οποιαδήποτε δραστηριότητα περιβαλλοντική, αθλητική, αναψυχής, κοινωνικής ευαισθητοποίησης υπό μορφή απλής εμπειρίας ή δομημένου προγράμματος που διενεργείται σε ελεύθερο φυσικό περιβάλλον (Κουθούρης, 2009). Αποδέκτης των παραπάνω εμπειριών είναι ο άνθρωπος. Οι δραστηριότητες και τα προγράμματα της υπαίθριας αναψυχής πραγματοποιούνται σε φυσικές περιοχές όπως οι Εθνικοί Δρυμοί, τα Εθνικά Πάρκα οι δασικές εκτάσεις, τα εσωτερικά ύδατα, οι παράκτιες περιοχές (παραλίες, ακτές), αστικά και μη αστικά πάρκα, και ελεύθεροι χώροι πρασίνου.

Βασικό στοιχείο της υπαίθριας αναψυχής αποτελούν οι κινητικές δραστηριότητες που διενεργούνται μέσα στο ίδιο το φυσικό περιβάλλον. Οι δράσεις αυτές, εκτός από την συμμετοχή των συμμετεχόντων, έχουν ως στόχους την ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων, την βελτίωση ή αποκατάσταση της υγείας, την κοινωνική επανένταξη, και την εκπαίδευση των συμμετεχόντων (Priest & Gass, 1997). Στην εκπαίδευση περιλαμβάνεται η πληροφόρηση και η γνώση του ανθρώπου για τη φύση. Ο άνθρωπος μέσα από τη συμμετοχή του σε δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής γνωρίζει τη φύση, πληροφορείται για αυτή και αντιλαμβάνεται την ποιότητα και την αξία της. Η επαφή του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, μέσα από την ενεργή συμμετοχή του σε κινητικές δράσεις υπαίθριας αναψυχής, βοηθά στην παρατήρηση και καταγραφή στοιχείων που σχετίζονται με τον περιβάλλον (Καλαϊτζίδης & Ουζούνης 2000). Η γνώση και η πληροφόρηση αποτελούν μέρος των επιδιώξεων της υπαίθριας αναψυχής, με σκοπό να αποτελέσουν τη βάση για τον προβληματισμό και την ευαισθητοποίηση του ανθρώπου γύρω από διάφορα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Ανασκόπηση σχετικών ερευνών

Φυσικό Περιβάλλον, Δραστηριότητες στη Φύση & Επίδραση στην ανθρώπινη συμπεριφορά.

Τα γνωστικά, ψυχολογικά, και σωματικά οφέλη στον άνθρωπο, προερχόμενα μέσα από τις εμπειρίες του στη φύση, αποτελούν ένα μεγάλο και κύριο μέρος της βιβλιογραφίας της Υπαίθριας αναψυχής (Kaplan & Kaplan, 1989; Wells, 2000). Οι εμπειρίες αυτές είναι αποτέλεσμα είτε παθητικές (παρατήρησης), για παράδειγμα η παρακολούθηση ή η απόλαυση τοπίου, είτε ενεργητικές, για παράδειγμα η συμμετοχή σε δραστηριότητες.

Πολλές έρευνες έδειξαν ότι οι εμπειρίες από τη φύση έχουν θετικές επιδράσεις στη φυσική κατάσταση και στην υγεία ενός ατόμου. Σε εργασία του ο Kaplan (1973) παρουσιάζει τα ψυχολογικά οφέλη ενηλίκων που ασχολούνται σε φυσικό περιβάλλον με τα λουλούδια και την κηπουρική. Ο Moore (1981) βρήκε ότι φυλακισμένοι σε κελιά όπου τα παράθυρά τους είχαν εξαιρετική θέα στη φύση, δεν αρρώσταιναν κι επισκέπτονταν πολύ λιγότερο το ιατρείο της φυλακής. Ο Ulrich (1984) και οι Verderber και Reuman (1987) υποστήριξαν κάτι παρόμοιο σε μια άλλη ειδική

κατηγορία ατόμων. Ασθενείς σε νοσοκομείο όπου τα δωμάτιά τους είχαν θέα στη φύση ζήτησαν λιγότερα φάρμακα για τον πόνο και είχαν πιο γρήγορη ανάρρωση μετεγχειρητικά, από ότι ασθενείς που τα δωμάτιά τους είχαν θέα σε πολυκατοικίες και δρόμους. Σε μια άλλη μελέτη, ο Cimprich (1990) εξέτασε ανθρώπους με καρκίνο στο στήθος σε μετεγχειρητικό στάδιο. Βρήκε ότι οι γνωστικές ικανότητες εκείνων που συμμετείχαν σε πρόγραμμα σε φυσικό περιβάλλον βελτιώθηκαν πολύ περισσότερο από την ομάδα ελέγχου που δε συμμετείχε στο πρόγραμμα. Ο Kaplan (1989) υποστήριξε ότι η ενασχόληση εφήβων με διάφορες δραστηριότητες στην άγρια φύση είχε σωματικά και ψυχολογικά οφέλη. Τέλος, οι Hartig, Mang, και Evans (1991) υποστήριξαν τη βελτίωση των διορθωτικών ικανοτήτων ατόμων που έκαναν περίπατο στη φύση, σε σύγκριση με εκείνους που έκαναν περίπατο στην πόλη και εκείνους που δεν έκαναν τίποτα, ενώ σε μια δεύτερη έρευνα βρήκαν μεγάλη διαφορά στη βελτίωση των διορθωτικών ικανοτήτων ατόμων που συμμετείχαν σε πεζοπορία στη φύση, σε σύγκριση με εκείνους που έκαναν διακοπές στην πόλη ή καθόλου διακοπές (Hartig, Mang, & Evans, 1991).

Περιβαλλοντικό Ενδιαφέρον, Περιβαλλοντικά Υπεύθυνη Συμπεριφορά και Υπαίθριες Δραστηριότητες Αναψυχής

Στις μέρες μας προσφέρεται ένας μεγάλος αριθμός υπηρεσιών αναψυχής από πολλούς οργανισμούς, ιδιαίτερα με τη μορφή δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής (Κουθούρης, 2009). Οι Knorr και Tyger (1973) υποστήριξαν ότι σύμφωνα με το γνωστικό ιεραρχικό μοντέλο η επιλογή και η συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες στη φύση, επηρεάζεται από τα αντίστοιχα περιβαλλοντικά πιστεύω και στάσεις των συμμετεχόντων. Στην παραπάνω μελέτη, οι στάσεις προς το περιβάλλον μετρήθηκαν σαν απόψεις για θέματα όπως οι πετρελαιοκηλίδες, η αποδοχή της μόλυνσης και του διοξειδίου του άνθρακα, οι απαγορεύσεις των μηχανών και των αυτοκινήτων που μολύνουν κι άλλα. Άτομα που προτίμησαν συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής χωρίς χρήση μηχανής (όπως η χιονοδρομία) φάνηκαν να εμφανίζουν περισσότερο ευαίσθητα περιβαλλοντικά πιστεύω, από τα άτομα που επέλεξαν και συμμετείχαν σε δραστηριότητες με χρήση μηχανής (όπως snowmobiling, boating).

Οι Dunlap και Heffernan (1975) εξέτασαν εάν η συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής επηρεάζει το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον. Σαν δείκτες περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος χρησιμοποίησαν θέματα σχετικά με την προστασία της φύσης, τα εντομοκτόνα και τη μόλυνση. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, οι καθημερινές δραστηριότητες των ανθρώπων διαχωρίζονται σε καταναλωτικές και φιλικές προς το περιβάλλον. Οι καταναλωτικές αντιμετωπίζουν τη φύση σαν κάτι χρήσιμο για τον άνθρωπο, ενώ σε αντίθεση, οι φιλικές προς το περιβάλλον περιλαμβάνουν δραστηριότητες στη φύση με προσπάθεια να μην την αλλάζουν. Τα αποτελέσματά έδειξαν ότι το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον ήταν υψηλότερο μεταξύ ατόμων που συμμετείχαν σε φιλικές προς το περιβάλλον δραστηριότητες (πεζοπορία, κατασκήνωση, επίσκεψη σε πάρκα κτλ.) από ότι εκείνων που συμμετείχαν σε καταναλωτικές δραστηριότητες (ψάρεμα, κυνήγι). Ακόμη, δεν αναδείχθηκαν διαφορές ως προς τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Οι Theodori και συνεργάτες (1998) επανεξέτασαν την θέση των Dunlap και Heffernan (1975). Ανέλυσαν τη σχέση μεταξύ της αυτό-αναφερόμενης (self-reported) περιβαλλοντικής συμπεριφοράς (όπως η αφιέρωση χρόνου ή το ξόδεμα χρημάτων για το περιβάλλον, η επίδραση γενικά του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος στη ψηφοφορία εκλογών κτλ.) και της συμμετοχής σε δραστηριότητες αναψυχής στη

φύση. Τα αποτελέσματα ανάδειξαν θετική σχέση μεταξύ των δυο μεταβλητών, αλλά δεν υποστηρίχθηκαν οι δυο υποθέσεις σχετικά με τις διαφορές στους τύπους των δραστηριοτήτων και την επίδρασή τους στην προ-περιβαλλοντική συμπεριφορά.

Ο Geisler (1977) και συνεργάτες κατασκεύασαν μια διευρυμένη κλίμακα για την εκτίμηση του 'περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος' των κατοίκων της Β. Αμερικής όπου περιλήφθηκαν και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά (ηλικία, εκπαίδευση, τόπος κατοικίας). Τα αποτελέσματα ανέδειξαν διαφορές στο 'περιβαλλοντικό ενδιαφέρον' ανάλογα με τον τύπο της δραστηριότητας αναψυχής και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Οι ερευνητές συμπέραναν ότι τα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε συμμετέχοντα επιδρούν περισσότερο στην διαμόρφωση του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, από ότι η επιλεγείσα για συμμετοχή δραστηριότητα αναψυχής. Τα ίδια αποτελέσματα επιβεβαιώθηκαν και σε άλλη έρευνα των Pinhey και Grimes (1979).

Σε έρευνα του Cottrell (2003) μελετήθηκε η μεταβλητή 'γενικά περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς' σε άτομα που συμμετείχαν σε συγκεκριμένη κατηγορία υπαίθριας δραστηριότητας αναψυχής (boating). Τα αποτελέσματα έδειξαν σχέση μεταξύ γνωστικών (γνώση πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα), συναισθηματικών (περιβαλλοντικό ενδιαφέρον) και παρορμητικών (λεκτική δέσμευση) πιστεύω/στάσεων και της 'γενικά περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς'. Δύο από τρία πιστεύω/στάσεις φάνηκε να επηρεάζουν τη 'Γενική Περιβαλλοντικά Υπεύθυνη Συμπεριφορά' (General Responsible Environmental Behavior). Το παρορμητικό πιστεύω/στάση της 'λεκτικής δέσμευσης' ήταν ο ισχυρότερος παράγοντας πρόβλεψης, και ακολούθησε το γνωστικό πιστεύω/στάση της 'γνώσης πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα'. Το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον φάνηκε να σχετίζεται μέτρια με τη γενική περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά. Τα κοινωνικά και δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, όπως η ηλικία, το φύλο, το εισόδημα, η εκπαίδευση και η πολιτική ιδεολογία, φάνηκαν να μην εμφανίζουν σημαντικές διαφορές, εκτός από τον παράγοντα 'πολιτική ιδεολογία' που εμφάνισε μια μικρή θετική επίδραση πάνω στο ενδιαφέρον για το περιβάλλον.

Οι Vaske και Kobrin (2003), υποστήριξαν ότι στη δόμηση της περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς επιδρούν τέσσερις γενικοί παράγοντες (όπως η συζήτηση με άλλα άτομα γύρω από περιβαλλοντικά θέματα) και τρεις ειδικοί παράγοντες (όπως η ανακύκλωση). Επιπλέον στην συγκεκριμένη έρευνα εξέτασαν τη σχέση μεταξύ των μεταβλητών της 'προσκόλληση με ένα προορισμό' (place attachment) και της 'περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς'. Η προσκόλληση με την τοποθεσία ή τον προορισμό συμβαίνει όταν τοποθεσίες (όπως για παράδειγμα τοπικά πάρκα αναψυχής) εμπλέκονται με έννοιες που δημιουργούν ή ενισχύουν το συναισθηματικό δεσμό ενός ατόμου με ένα φυσικό τοπίο (Cuba & Hummon, 1993). Αυτού του είδους οι προσωπικές αντιλήψεις, ίσως εν μέρει να επηρεάζονται και από συμμετοχή σε δομημένες εμπειρίες (όπως οργανωμένα προγράμματα για νέους) που εμπλέκουν τη δέσμευση και το χρόνο σε ένα προορισμό. Αυτές οι εξαρτήσεις από ένα τοπικό φυσικό περιβάλλον, μπορεί να έχουν συνέπειες σε άλλες πλευρές της ζωής του ατόμου, όπως μια περισσότερο περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά (Hines et al., 1987; Vaske & Kobrin, 2003). Στη σχετική έρευνα των Vaske & Kobrin, (2003) πήραν μέρος 182 νέοι ηλικίας από 14 έως 17 ετών, οι οποίοι συμμετείχαν σε προγράμματα δραστηριοτήτων αναψυχής σε συγκεκριμένους τοπικούς προορισμούς / τοποθεσίες στη φύση. Η ταυτότητα της τοποθεσίας μεσολάβησε στη σχέση μεταξύ

της εξάρτησης από τη τοποθεσία και της περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς. Η εξάρτηση από τη τοποθεσία επηρέασε τον παράγοντα ταυτότητα της τοποθεσίας ($\beta = .88, p < .001, R^2 = .77$) και η ταυτότητα της τοποθεσίας έδειξε να σχετίζεται σημαντικά με την περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά ($\beta = .63, p < .001, R^2 = .40$). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο συσχετισμός ενός ατόμου και η προσκόλληση με μια τοποθεσία, διευκολύνει την ανάπτυξη μιας γενικά περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς. Ακόμη η μεταβλητή της 'περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς' συνδέεται και με τη διατήρηση ή τη μείωση της χρήσης των φυσικών πόρων σε μία περιοχή (Sivek & Hungerford, 1990).

Οι Teisl και O' Brien (2003) δημιούργησαν μία κλίμακα μέτρησης του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος η οποία εξέτασε ανάμεσα σε άλλα, τη συμμετοχή των ατόμων σε περιβαλλοντικές ομάδες, το ενδιαφέρον τους για την οργάνωση των δασών, τη χρήση πιστοποιημένων προϊόντων φιλικών προς το περιβάλλον. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η επίδραση των δραστηριοτήτων αναψυχής στην καταγραφή του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και της συμπεριφοράς διέφεραν ανάλογα με τη δραστηριότητα. Για παράδειγμα, οι επιδράσεις στο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον από τη συμμετοχή σε δραστηριότητες όπως το ψάρεμα και το κυνήγι διέφεραν από αντίστοιχες επιδράσεις από συμμετοχή σε δραστηριότητες φιλικές προς το περιβάλλον. Γενικά, υποστήριξαν ότι η συμμετοχή σε δραστηριότητες στη φύση σχετίζονται με το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και την περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά, ωστόσο σημαντικό ρόλο παίζει και ο τύπος της δραστηριότητας της αναψυχής.

Σε έρευνα των Tarrant και Green (1999) εξετάστηκε η σχέση μεταξύ των δραστηριοτήτων αναψυχής, των στάσεων και της συμπεριφοράς απέναντι στο περιβάλλον. Συγκεκριμένα, εξέτασαν την επίδραση μεσολάβησης (mediating) ή επίδραση τροποποίησης (moderating) της συμμετοχής σε τρεις κατηγορίες υπαίθριων δραστηριοτήτων αναψυχής: 1) φιλικές προς το περιβάλλον υπαίθριες δραστηριότητες (πορεία με σακίδιο, πεζοπορία και παρακολούθηση της θέας της φύσης και των πουλιών), β) καταναλωτικές υπαίθριες δραστηριότητες (ψάρεμα, κυνήγι), γ) υπαίθριες δραστηριότητες που γίνονται με τη χρήση μηχανής (οδήγηση τζιπ εκτός δρόμου, πλοήγηση μηχανοκίνητου σκάφους). Η επίδραση μεσολάβησης (mediating) συμβαίνει όταν η μια μεταβλητή (δηλαδή η συμμετοχή) μεσολαβεί μεταξύ του παράγοντα πρόβλεψης (δηλαδή της στάσης) και του κριτηρίου (δηλαδή της συμπεριφοράς) (Baron & Kenny, 1986). Η επίδραση τροποποίησης (moderating) συμβαίνει όταν η σχέση μεταξύ παράγοντα πρόβλεψης και κριτηρίου (δηλαδή μεταξύ στάσης και συμπεριφοράς) αλλάζει από τη λειτουργία εξωτερικού παράγοντα (δηλαδή της συμμετοχής) (Baron & Kenny, 1986; Hines, Hungerford, & Tomera, 1987; Iwasaki & Mannell, 1996). Στην έρευνα συμμετείχαν 1220 κάτοικοι μιας περιοχής νότια των Ηνωμένων Πολιτειών, και τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν μέσω τηλεφωνικής συνέντευξης. Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντική στατιστική διαφορά στην επίδραση μεσολάβησης (mediating) μόνο στις φιλικές προς το περιβάλλον δραστηριότητες. Επίσης, παρατηρήθηκε χαμηλή έως καθόλου συσχέτιση στην επίδραση τροποποίησης (moderating) μεταξύ των καταναλωτικών και μηχανοκίνητων δραστηριοτήτων.

Οι Hughes και Estes (2005) εξέτασαν την επίδραση στην ανάπτυξη περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς δυο διαφορετικών τύπων μαθημάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: 1) Επιστήμη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (παραδοσιακό μάθημα

μέσα στην τάξη με μια ολιγόωρη πρακτική στη φύση) και 2) Πρόγραμμα Δραστηριοτήτων στη Φύση (πρακτικό μάθημα κατασκήνωσης στη φύση. Ακόμη στην έρευνα υπήρξε και ομάδα ελέγχου που συμμετείχε σε προγράμματα απλής Φυσικής Δραστηριότητας. Οι υποθέσεις αφορούσαν: α) το κατά πόσο, οι εμπειρίες φοιτητών που παρακολουθούσαν μαθήματα τα οποία περιλάμβαναν στοιχεία περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, επέδρασαν στην ανάπτυξη περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς και β) τη σύγκριση της αποτελεσματικότητας στην ανάπτυξη περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς μεταξύ ενός παραδοσιακού μαθήματος (μάθημα με στοιχεία περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μέσα στην τάξη) και ενός μη-παραδοσιακού μαθήματος (μάθημα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με διανυκτέρευση στη φύση σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς προγράμματος 'οικολογικής συμπεριφοράς ενός ατόμου κατά τη διαβίωσή του στη φύση' (leave no trace). Σαν όργανο μέτρησης χρησιμοποιήθηκε το Environmental Action Perceived Control Inventory (Smith-Sebasto, 1995) το οποίο επιλέχθηκε λόγω της ικανότητάς του να προβλέπει με μεγαλύτερη ακρίβεια την ικανότητα του κάθε ατόμου να δρα με περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά μετά την παρακολούθηση ενός προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα δεν έδειξαν διαφορές ανάμεσα στην επίδραση των δύο μαθημάτων.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Πολλά σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η υπερθέρμανση του πλανήτη, η αλλαγή του κλίματος, και η καταστροφή του όζοντος οφείλονται στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Η μελέτη του ανθρώπινου ενδιαφέροντος για το περιβάλλον αποτελεί βασικό στοιχείο στην προστασία και στη βελτίωση της υπάρχουσας περιβαλλοντικής κατάστασης (Bjerke, Thrane, & Kleiven, 2006). Στην παρούσα εργασία, έγινε προσπάθεια για περιγραφή της έννοιας του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και της περιβαλλοντικά υπεύθυνης συμπεριφοράς. Παράλληλα διερευνήθηκε, με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία, η σχέση των παραπάνω εννοιών με τη φύση και τις υπαίθριες δραστηριότητες αναψυχής.

Τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με την ανθρώπινη συμπεριφορά προς το φυσικό περιβάλλον θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για το σχεδιασμό κατάλληλων προγραμμάτων υπαίθριας αναψυχής (Oskamp, 2000). Σε γενικές γραμμές, έχει γίνει αποδεκτό ότι α) η ισορροπία της φύσης είναι ευαίσθητη και λεπτή και μπορεί εύκολα να ανατραπεί, β) οι άνθρωποι φέρονται τις περισσότερες φορές βάνουσα στη φύση, γ) τα φυτά και τα ζώα έχουν το ίδιο δικαίωμα στη ζωή, όπως και οι άνθρωποι (Bjerke et al., 2006; Cordell et al., 2002; Dunlap et al., 2000). Ακόμη, έχει παρατηρηθεί ότι υπάρχει μια μικρή τάση οι γυναίκες να δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το περιβάλλον από ότι οι άνδρες (Johnson, Bowker, & Cordell, 2004; Olli, Grendstad, & Wollebaek, 2001; Zelezny et al., 2000). Σχετικά με το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των ατόμων σε υπαίθριες δραστηριότητες αναψυχής, φαίνεται η συμμετοχή σε δράσεις στη φύση να επιδρά θετικά στο ανθρώπινο ενδιαφέρον για το περιβάλλον και να επηρεάζει τη στάση και τη συμπεριφορά των ατόμων (Bjerke et al., 2006; Palmberg & Kuru, 2000; Rideout, 2005; Teisl & O' Brien, 2003). Η επαφή του ανθρώπου με τη φύση, μέσω της συμμετοχής του σε δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής, τον βοηθά να κατανοήσει την αλληλεπίδραση που υπάρχει στη σχέση μεταξύ ανθρώπου και φύσης, δημιουργώντας μια προθυμία για δράση υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος (Dunlap et al., 1993). Οι δραστηριότητες αναψυχής

δίνουν την ευκαιρία στον άνθρωπο να επισκεφθεί και να γνωρίσει τη φύση κατά τη διάρκεια όλων των εποχών του έτους και των καιρικών συνθηκών (Ewert, 1999).

Κεντρικός σκοπός των παραπάνω ερευνών που εξέτασαν το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και συμπεριφορά σε σχέση με τις υπαίθριες δραστηριότητες ήταν τα άτομα να γνωρίσουν το φυσικό περιβάλλον μέσα από τη συμμετοχή τους και να αναπτύξουν ανάλογες δεξιότητες για να το προστατεύσουν (Henderson, 2005). Συνοπτικά, να αναπτύξουν υπευθυνότητα και να εξελιχθούν σε ενεργούς και δραστήριους πολίτες, οι οποίοι με τη στάση τους και τη συμπεριφορά τους να είναι ικανοί να μεταβάλλουν την υπάρχουσα κατάσταση (Hungerford & Volk, 1990). Στην υπαίθρια αναψυχή, η συμμετοχή σε πολλές δραστηριότητες θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση, όπου παιδιά και ενήλικες, θα αποκτήσουν εμπειρίες μέσα στη φύση, θα μάθουν για το περιβάλλον, ενώ παράλληλα θα ενεργοποιήσουν τέτοια συναισθήματα που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη πιστεύω, συνείδησης, συμπεριφορών και στρατηγικών με σκοπό την προστασία του.

Πρακτικές εφαρμογές

Το γεγονός ότι η συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής στη φύση, έχει επίδραση στην περιβαλλοντική συμπεριφορά, μπορεί να έχει σημαντικές εφαρμογές σε πολλούς τομείς. Για παράδειγμα, οι οργανωμένοι περιβαλλοντικοί οργανισμοί θα μπορούσαν να επωφεληθούν από τη θετική επίδραση των δραστηριοτήτων στη φύση πάνω στην διαμόρφωση περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, καθώς μπορούν να προγραμματίσουν ανάλογες δραστηριότητες αναψυχής σε φυσικό περιβάλλον για τα μέλη τους. Ακόμη, οι ίδιοι οργανισμοί μπορούν να διαφημιστούν και να προωθήσουν τις ιδέες και τα μηνύματά τους μέσα από έντυπα υλικά (εφημερίδες, περιοδικά) ή ακόμη και τηλεοπτικές εκπομπές που ασχολούνται με δραστηριότητες στη φύση. Παράλληλα οι περιβαλλοντικοί οργανισμοί θα μπορούσαν να αναπτύξουν δικές τους βάσεις, κέντρα, ή ινστιτούτα σε θέρετρα υπαίθριων δραστηριοτήτων, (όπως χιονοδρομικά και ιστιοπλοϊκά κέντρα), προβάλλοντας την ύπαρξη, τους στόχους και τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού τους, με καλύτερα αποτελέσματα.

Ένας ακόμη τομέας της καθημερινής ζωής των πολιτών σε μία κοινωνία αποτελούν τα εμπορικά κέντρα, τα καταστήματα λιανικής πώλησης και οι υπεραγορές που επικεντρώνονται στην πώληση προϊόντων φιλικών προς το περιβάλλον. Οι διευθύνσεις των εμπορικών φορέων οφείλουν να κάνουν στρατηγικούς σχεδιασμούς γνωρίζοντας ότι τα άτομα που συμμετέχουν σε δραστηριότητες αναψυχής είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένα απέναντι στο περιβάλλον σε σχέση με άτομα που δε συμμετέχουν. Να οργανώσουν προωθητικές ενέργειες με στόχο το συγκεκριμένη ομάδα στόχο καταναλωτών, διαφημίζοντας τα προϊόντα τους μέσα από περιοδικά που ασχολούνται με τις δραστηριότητες στη φύση και τηλεοπτικά κανάλια που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στη ζωή και στα ταξίδια στη φύση. Παράλληλα μπορούν να συνδέσουν τη χρήση των προϊόντων τους με προϊόντα και υπηρεσίες σχετικές της αγοράς των υπαίθριων δραστηριοτήτων αναψυχής.

Αντίστοιχα προγράμματα δραστηριοτήτων στη φύση με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος μπορούν να αναπτυχθούν σε δήμους, νομαρχίες, και υπουργεία. Ο εμπλουτισμός της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μέσω των σχολείων πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας, και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και των περιβαλλοντικών κέντρων, με δραστηριότητες αναψυχής θα συμβάλλει στην επιτυχία των στόχων τους.

Τα πολιτικά κόμματα και οι εκπρόσωποί τους οφείλουν να περιλάβουν στα προγράμματά τους ή ακόμη και να εστιάσουν σε πολιτικές φιλικές προς περιβαλλοντικά ζητήματα. Ακόμη να ενισχύσουν την άποψη προς τους πολίτες ότι η συμμετοχή σε δραστηριότητες με κέντρο τη φύση, όπως και συλλογικές ενέργειες οικολογικού περιεχομένου, θα έχει θετικά αποτελέσματα στις στάσεις και στη συμπεριφορά των πολιτών απέναντι σε μελλοντικές κινήσεις για την προστασία του περιβάλλοντος αλλά και έναντι του ίδιου του πολιτικού κόμματος. Επίσης σε όλες τις προεκλογικές εκστρατείες να προωθείται η ευαισθητοποίηση των πολιτών προς το φυσικό περιβάλλον.

Συνοπτικά, σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρώπης, στην Ελλάδα παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετοί οργανισμοί που προσφέρουν υπηρεσίες δράσης για την φύση, ή προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, η καθημερινά ενεργή συμπεριφορά των πολιτών προς την προστασία του περιβάλλοντος είναι ακόμη σε εμβρυική ηλικία.

Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Οι επόμενες ερευνητικές προσπάθειες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό οφείλουν να προσανατολιστούν και να εστιάσουν στο γεγονός ότι οι εμπειρίες μέσα από την ενεργή συμμετοχή σε δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής, μπορούν να προσφέρουν σπουδαίες ευκαιρίες στην ανάπτυξη μιας πιο δυνατής σχέσης συμπάθειας μεταξύ φύσης και ανθρώπου.

Τα περιβαλλοντικά θέματα παραμένουν ένα από τα κύρια ζητήματα που απασχολούν τον σύγχρονο άνθρωπο. Εάν οι κυβερνήσεις θέλουν να πάρουν μέτρα για να διαχειριστούν τα περιβαλλοντικά προβλήματα, θα ωφεληθούν από έρευνες που γίνονται τόσο στο γενικό πληθυσμό, όσο και σε ειδικούς πληθυσμούς, ώστε να διαμορφώσουν ή να επηρεάσουν μια περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά μέσα από προγράμματα δραστηριοτήτων στη φύση.

Η μελέτη του ανθρώπινου ενδιαφέροντος για το περιβάλλον είναι βασική προϋπόθεση για την προστασία και τη βελτίωση της κατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος. Ακόμη σημαντική είναι η συνεισφορά των κοινωνικών επιστημών στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν και να αλλάξουν την ανθρώπινη συμπεριφορά για τη βελτίωση και τη διατήρηση της φύσης. Κάθε πληροφορία που θα βοηθήσει τους ερευνητές να δημιουργήσουν κατάλληλα όργανα μέτρησης για την αποτελεσματικότερη συλλογή δεδομένων με σκοπό την ευρύτερη διερεύνηση της έννοιας του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, είναι πολύ σημαντική. Θα πρέπει επίσης να γίνουν μελέτες ώστε να βελτιωθούν ή να βρεθούν νέες κλίμακες πιο κατάλληλες για τη μέτρηση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς σχετικά με τη συμμετοχή σε δραστηριότητες στη φύση, συνεχίζοντας την έρευνα των Dunlap, Van Liere, των συνεργατών τους κι άλλων επιστημόνων που ξεκίνησε πριν περίπου 20 χρόνια (Cordell et al., 2002; Dunlap & Van Liere, 1978; Dunlap et al., 1993; Dunlap et al., 2000; Hungerford & Volk, 1990; Smith-Sebasto, 1995)

Με την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τις δραστηριότητες στη φύση και τα ταξίδια, που οργανώνονται με σκοπό την προστασία περιοχών σε όλο τον κόσμο, η ποιότητα του περιβάλλοντος του πλανήτη εξαρτάται από μια συνεχή προσπάθεια προστασίας των φυσικών πόρων του. Για να συμβεί αυτό, απαιτείται μια ευρύτερη οργανωμένη μελέτη στην κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφορά και των επιδράσεων σε αυτή

που συνεισφέρουν ή καθορίζουν μια απαραίτητη περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά.

Επίλογος

Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε μέσα στο φυσικό περιβάλλον και η ύπαρξή του είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτό. Η ανάπτυξη του πολιτισμού, της επιστήμης και της τεχνολογίας μετέβαλαν τη σχέση ανθρώπου-φύσης, καθώς χάθηκε η επίγνωση της αξίας του περιβάλλοντος και η ανάγκη της διατήρησης και της προστασίας του. Η συμμετοχή σε δραστηριότητες στη φύση έχει σαν σκοπό να βοηθήσει τον άνθρωπο να αποδράσει από το τσιμέντο των μεγαλουπόλεων και τα διαμερίσματα που ζει και να τον φέρει σε άμεση επαφή με το φυσικό του περιβάλλον. Να γνωρίσει και να μάθει για τη φύση μέσα σε αυτή, εισάγοντας την απευθείας εμπειρία ως πηγή γνώσης για το περιβάλλον. Έτσι, τα άτομα θα αποκτήσουν επίγνωση κι ευαισθησία σχετικά με το συνολικό περιβάλλον και τα προβλήματα που συνδέονται με αυτό. Παράλληλα, θα αναπτυχθούν αξίες και αισθήματα ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, η επιθυμία να συμμετάσχουν ενεργητικά στην περιβαλλοντική προστασία και βελτίωση. Οι άνθρωποι θα αποκτήσουν τη δυνατότητα να εμπλακούν ενεργά σε όλα τα επίπεδα, με στόχο την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω, οι δραστηριότητες αναψυχής στη φύση θα πρέπει:

- Να θέτουν κατά ένα μέρος, την περιβαλλοντική οπτική κατά το σχεδιασμό για την ανάπτυξη τους.
- Να συσχετίζουν με την ενεργή δράση την περιβαλλοντική ευαισθησία, τη γνώση και τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.
- Να χρησιμοποιούν ποικίλα φυσικά περιβάλλοντα με την ανάλογη επιμονή σε πρακτικές δραστηριότητες και άμεσες εμπειρίες.
- Να αναπτύσσουν κριτικές σκέψεις και δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.
- Να περάσουν το μήνυμα της δια βίου διαδικασίας που θα αρχίζει από τη πολύ μικρή ηλικία.

Οι ηθικοί κανόνες, αξίες και στάσεις δε μπορούν να διδαχτούν, αλλά μπορούν να καλλιεργηθούν. Οι άνθρωποι μπορούν να αναπτύξουν ηθικούς κανόνες, αξίες και στάσεις σχετικά με το περιβάλλον, μέσα από προγράμματα που περιλαμβάνουν την ενεργή επαφή του με τα στοιχεία της φύσης. Είναι σημαντικό να γίνει αντιληπτό ότι άνθρωπος και φύση είναι ένα κύτταρο, ένας οργανισμός, μια κοινωνία και θα προσπαθήσει ν' αντιμετωπίσει και να ξεπεράσει όλα τα επικίνδυνα και δυσάρεστα φαινόμενα, παραδίδοντας ένα καλύτερο περιβάλλον στα παιδιά και στα εγγόνια του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ajzen, I., & Driver, B. L. (1991). Prediction of goal- directed behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 453-474.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1977). Attitude- behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84, 888-918
- In Fransson, N. & Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 369-382.

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 50, 179-211 In Fransson, N. & Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 369-382.
- Bagozzi, R. P. & Warshaw, P. R. (1990). Trying to consume. *Journal of Consumer Research*, 17, 127-140.
- Bagozzi, R. P. (1993). On the neglect of volition in consumer research: A critique and proposal. *Psychology and Marketing*, 17, 127-140.
- Baldassare, M. & Katz, C. (1992). The personal threat of environmental problems as predictor of environmental practices. *Environment and Behavior*, 24, 602-616.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1173-1182.
- Bjerke, T., Thrane, C., & Kleiven, J. (2006). Outdoor recreation interests and environmental attitudes in Norway. *Managing Leisure*, 11, 116-128.
- Black, J. S., Stern, P. C., & Elworth, J. T. (1985). Personal and contextual influences on household energy adaptations. *Journal of Applied Psychology*, 70, 3-21.
- Blake, D. E. (2001). Contextual effects of environmental attitudes and behavior. *Environment and Behavior*, 33, 708-725.
- Cimprich, B. E. (1990). *Attentional fatigue and restoration in individuals with cancer*. Unpublished doctoral dissertation, University of Michigan, Ann Arbor
- In Wells, N. M. (2000). At home with nature: Effects of "Greenness" on cognitive functioning. *Environment and Behavior*, 32(6), 775-795.
- Cordell, H. K., Betz, C. J., & Green, G. T. (2002). Recreation and the environment as cultural dimensions in contemporary American society. *Leisure Sciences*, 24, 13-41.
- Cottrell, S. P., & Graefe, A. R. (1997). Testing a conceptual framework of responsible environmental behavior. *The Journal of Environmental Education*, 29 (1), 17-27.
- Cottrell, S. P. (2003). Influence of Socio-demographics and Environmental Attitudes on General Responsible Environmental Behavior among Recreational Boaters. *Environment and Behavior*, 35(3), 347-375.
- Cuba, L., & Hummon, D. (1993). A place to call home: Identification with dwelling, community, and region. *Sociology Quarterly*, 34, 111-131.
- Dahlstrand, U., & Biel, A. (1997). Pro- environmental habits: Propensity levels in behavioral change. *Journal of Social Psychology*, 27, 588-601.
- Dunlap, R. , & Heffernan, R. B. (1975). Outdoor recreation and environmental concern: An empirical examination. *Rural Sociology*, 40, 18-30.
- Dunlap, R., & Van Liere, K. (1978). The 'new environmental paradigm': A proposed measuring instrument and preliminary results. *Journal of Environmental Education*, 9, 10-19.
- Dunlap, R., Gallup, G. H., & Gallup, A. M. (1993). Of Global Concern. *Environment*, 35(9), 7-40.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. , Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56, 425-442.
- Dunlap, R. E. & Van Liere, K. (2008). The 'New Environmental Paradigm'. *Journal of Environmental Education*, 40 (1), 19-28.
- Ewert, A. (1999). Outdoor Recreation and Natural. *Parks and Recreation*, 38, 59-67.

- Ewert, A., Place, G., & Sibthorp, J. (2005). Early- life Outdoor Experiences and an Individual's Environmental Attitudes. *Leisure Sciences, 27*, 225-239.
- Fransson, N., & Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of Environmental Psychology, 19*, 369-382.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison- Wesley.
- Gardner, G. T., & Stern, P. C. (1996). *Environmental problems and human behavior*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon
- In Fransson, N. & Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of Environmental Psychology, 19*, 369-382.
- Geisler, C. C., Martinson, O. B., & Wilkening, E. A. (1977). Outdoor recreation and environmental concern: A restudy, *Rural Sociology, 42*, 241-249.
- Guagnano, G. A., Stern, P. C., & Dietz, T. (1995). Influences of attitude- behavior relationships: A natural experiment with curbside recycling. *Environment and Behavior, 27*, 699-718.
- Hartig, T., Mang, M., & Evans, G. W. (1991). Restorative effects of nature environment experiences. *Environment and Behavior, 23*, 3-26.
- Henderson, K. A. (2005). Parks and Physical activity. *Parks and Recreation, 47*, 20-26.
- Hines, J. (1985). An analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior (Doctoral dissertation, Southern Illinois University at Carbondale, 1984). *Dissertation Abstracts International, 46(3)*, 655-664
- In Cotrell, S. P., Graefe, A. R. (1997). Testing a conceptual framework of responsible environmental behavior. *The Journal of Environmental Education, 29 (1)*, 17-27.
- Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1986). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. *The Journal of Environmental Education, 18(2)*, 1-8.
- Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A metaanalysis. *The Journal of Environmental Education, 18(2)*, 1-8.
- Hopper, J. R., & Nielsen, J. M. (1991). Recycling and altruistic behavior: Normative and behavioral strategies to expand participation in community recycling problem. *Environment and Behavior, 23*, 195-220.
- Hughes C., S., & Estes, C., A. (2005). The influences of environmental education on environmentally responsible behaviors of undergraduate students in a traditional and nontraditional setting. *Journal of Experiential Education, 27(3)*, 308-310.
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education, 21(3)*, 8-21.
- Iwasaki, Y., & Mannell, R. C. (1996, July). Implications of moderator-mediator analyses in leisure research. Paper presented at the 4th World Leisure and Recreation Association meeting, Cardiff, Wales.
- Jackson, E. L. (1987). Outdoor recreation participation and views on resource development and preservation. *Leisure Sciences, 9*, 235-250.
- Johnson, C. Y., Bowker, J. M., & Cordell, H. K. (2004). Ethnic variation in environmental belief and behavior: An examination of the New Ecological

- Paradigm in a social psychological context. *Environment and Behavior*, 36, 157-186.
- Kaiser, F. G. (1998). A general measure of ecological behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 28, 395-422.
- Kaiser, F. G., & Biel, A. (2000). Assessing general ecological behavior: A cross-cultural comparison between Switzerland and Sweden. *European Journal of Psychological Assessment*, 16, 44-52.
- Kaplan, R. (1973). Some psychological benefits of gardening. *Environment and Behavior*, 5, 145-152.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Kaplan, S. (2000). Human Nature and Environmentally Responsible Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 491-508.
- Knopp, T. B., & Tyger, J. D. (1973). A study of conflict in recreational land use: Snowmobiling vs Ski- Touring. *Journal of Leisure Research*, 5, 6-17.
- La Trobe, H. L., & Acott, T. G. (2000). A modified NEP/ DSP environmental attitudes scale. *The Journal of Environmental Education*, 32(1), 12-20.
- Maloney, M. P., & Ward, M. P. (1973). Ecology: Let's hear it from the people- An objective scale for measurement of ecological attitudes and knowledge. *American Psychologist*, 28, 583-586.
- McGuire, J. R. (1992). An examination of environmental attitudes among college students. *Unpublished master's thesis, The Pennsylvania State University, University Park*
- In Cotrell, S. P., Graefe, A. R. (1997). Testing a conceptual framework of responsible environmental behavior. *The Journal of Environmental Education*, 29 (1), 17-27.
- Moore, E. O. (1981). A prison environment's effect on health care service demands. *Journal of Environmental Systems*, 11, 17-34.
- Netemeyer, R. G., Burton, S., & Johnston, M. (1991). A comparison of two models for the prediction of volitional and goal- directed behaviors: A confirmatory analysis approach. *Social Psychology Quarterly*, 54, 87-100.
- Olander, F. & Thøgersen, J. (1995). Understanding consumer behavior as a prerequisite for environmental protection. *Journal of Consumer Policy*, 18, 345-385.
- Olli, E., Grendstad, G., & Wollebaek, D. (2001). Correlates of Environmental behaviors. *Environment and Behavior*, 33 (2), 181-208.
- Oskamp, S. (1995). A sustainable future for humanity? How can psychology help? *American Psychologist*, 55, 496-508.
- Oskamp, S. (2000). Psychological contributions to achieving an ecologically sustainable future for humanity. *Journal of Social Issues*, 56(3), 373-390.
- Palmberg, I. E., & Kuru, J. (2000). Outdoor activities as a basis for environmental responsibility. *The Journal of Environmental Education*, 31(4), 32-36.
- Pinhey, T. K. & Grimes, M. D. (1979). Outdoor recreation and environmental concern: A re- examination of the Dunlap- Heffernan thesis. *Leisure Sciences*, 2, 1-11.
- Priest, S. & Gass, M.A. (1997). Effective leadership in adventure programming (pp.13-24) Champaign, IL: Human Kinetics.
- Rideout, B. E. (2005). The effect of a brief environmental problems module on endorsement of the New Ecological Paradigm in college students. *Journal of Environmental Education*, 36(2), 15-23.

- Schultz, P. W. (2001). The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 327-339.
- Shetzer, L., Stackman, R. W., & Moore, L. F. (1991). Business- Environmental Attitudes and The New Environmental Paradigm. *The Journal of Environmental Education*, 22, 14-21.
- Sivek, D. J., & Hungerford, H. (1990). Predictors of responsible behavior in members of three Wisconsin conservation organizations. *The Journal of Environmental Education*, 21(2), 35-40.
- Smith-Sebasto, N.J. (1995). The effects of an environmental studies course on selected variables related to environmentally responsible behavior. *Journal of Environmental Education*, 26 (4), 30-35
- Stern, P. & Dietz, T. (1994). The value basis of environmental concern. *Journal of Social Issues*, 50, 65-84.
- Stern, P. (1992). Psychological dimensions of global environmental change. *Annual Review of Psychology*, 43, 269-302.
- Stern, P., Dietz, T., Kalof, L., & Guagnano, G. A. (1995). Values, beliefs and pro-environmental action: Attitude formation toward emergent attitude objects. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 1611-1636.
- Takala, M. (1991). Environmental awareness and human activity. *International Journal of Psychology*, 26, 585-597.
- Tarrant, M. A., & Green, G. T. (1999). Outdoor recreation participation and predictive validity of environmental attitudes. *Leisure Sciences*, 21, 17-30.
- Teisl, M. F., & O'Brien, K. (2003). Who cares and who acts?: Outdoor recreationists exhibit different levels of environmental concern and behavior. *Environment and Behavior*, 35(4), 506-522.
- Theodori, G. L., Luloff, A. E., & Willits, F. K. (1998). The association of outdoor recreation and environmental concern: Reexamining the Dunlap- Heffernan Thesis. *Rural Sociology*, 63, 94-108.
- Thorgesen, J. (1999). The ethical consumer. Moral norms and packaging choice. *Journal of Consumer Policy*, 22, 439-460.
- Trobe H. L., & Acott, T. G. (2000). A Modified NEP/ DSP Environmental Attitudes Scale. *The Journal of Environmental Education*, 32(1), 12-20.
- Ulrich, R. S. (1984). View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224, 420-421.
- Van Liere, K. D. & Dunlap, R. E. (1981). Environmental concern: Does it make a difference how it's measured? *Environment and Behavior*, 13, 651-676.
- Vaske, J. J., & Kobrin, K. C. (2003). Place attachment and environmentally responsible behaviour. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16-21.
- Verderber, S., & Reuman B. (1987). Windows, views, and health status in hospital therapeutic environments. *The Journal of Architectural and Planning Research*, 4(2), 120-133.
- Wells, N. M. (2000). At home with nature: Effects of "Greenness" on cognitive functioning. *Environment and Behavior*, 32(6), 775-795.
- Zelezny, L. C., & Schultz, P., W. (2000). Promoting Environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56(3), 365-371.

Ελληνική Βιβλιογραφία.

- Καλαϊτζίδης Δ., & Ουζούνης Κ. (2000). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Εκδόσεις Σπανίδη, Ξάνθη 2000.

Κουθούρης Χ. (2009). *Υπαίθριες Δραστηριότητες Αναψυχής-Ακραία Αθλήματα, Μάνατζμεντ Υπηρεσιών – Εκπαίδευση Στελεχών*. Εκδόσεις Χριστοδουλίδη, Θεσσαλονίκη.

Environmental Concern, Human Behavior & Outdoor Recreation Activities Participation

Aglaia Zafeiroudi & Antonis Hatzigeorgiadis

Department of Physical Education & Sport Sciences
University of Thessaly

Abstract

Environmental problems of planet pushed a lot of researchers in the study of change of basic human values, attitudes and behaviors toward the nature and it's protection (Dunlap & Van Liere, 2008; Ewert et al., 2005; Kaplan, 2000; Trobe & Acott, 2000; Zelezny, 2000). Objective of the present study was the investigation of: a) the significances of 'environmental concern' and 'environmental responsible behaviour' as human values, b) the change of these attitudes through the human contact with nature and his participation in outdoor programs and c) the individual activation with growth of abilities in order to protect the environment. Most of the studies used as sample, common residents, students or pupils that were involved in activities in the nature. Other studies investigated environmental education participation regarded to positive environmental responsible behavior (Blake 2001; Kaiser, 1998; Kaiser, & Biel, 2000; La Trobe & Acott, 2000; McGuire, 1992). Results of relative researches showed that participation of individuals in outdoor activities affects positively human values and influences attitudes and respectively behaviour. Important role towards the development of positive environmental responsible behaviour, play the type of recreation activity and the destination in which take place. Statistically important differences at environmental responsible behaviour are recorded between people with different demographic characteristics. Most of the studies results supported the importance of the outdoor recreation activities with the typical environmental programs. That augmented environmental programs will reinforce the active attendance of citizens in the protection of environment.

Key words: environmental problems, environmental concern, responsible environmental behaviour, outdoor activities, recreation, outdoor recreation activities.

Διεύθυνση επικοινωνίας:

Αγλαΐα Ζαφερούδη
Κρανώνας 20
41222, Λάρισα
e-mail to: lilazaf@hotmail.com.